

Kirjoja

Jani Vuolteenaho^a

Vallan haastamisen neljä vuosisataa New Yorkissa

Neil Smith & Don Mitchell (toim.):

Revoltin New York. How 400 Years of Riot, Rebellion, Uprising and Revolution Shaped a City.
The University of Georgia Press, Athens. (348 s.)

Mediateollisuus on iskostanut kollektiiviseen tietoisuuteemme New York Cityn monet kaupunginosat, valtakadut, ikoniset rakennukset ja uutiskuvat sortuvista kaksoistorneista; lukemattomat kaupungista kertovat kulttuurituotteet *Gangs of New Yorkista* *Sex and the Cityyn* ovat osa arkeemme upotettua viihde- ja uutisvirtaa. *Revoltin New York* syventyy newyorkilaisen kaupunkihistorian vähemmän tunnettuihin kääntöpuoliin ja kitkeriin murrosvaiheisiin. Näkökulmana on valtasuhteiden mikrohistoria ja paikallinen maantiede: vastarinnan kollektiiviset ilmaukset julkisessa tilassa ja valtaapitävän yhteiskuntajärjestelmän vastareaktiot mellakointiin ja kansannousuihin eri aikakausina. Idea kirjoittaa kattava historiikki ”kapinoivasta New Yorkista” virisi vuonna 2007, osana Neil Smithin (1954–2012) tutkija- ja opiskelijaryhmälleen pitämää seminaarisarjaa City University of New Yorkissa (CUNY). Smithin poismenon jälkeen projektia lähti koordinoimaan toinen kriittisen maantieteen airut, nykyään Uppsalan yliopistossa opettava Don Mitchell. New Yorkin tarinaa kerrotaan kirjassa hetkellisiin mullistuksiin ja niiden seurauksiin painottuen – ”paljastavien salamaniskujen” valossa, kuten kirjailija Alain Locke kuvasi Harlemin kapinan tapahtumia 1930-luvun puolivälissä. Kronologisessa järjestyksessä teoksessa esitellyt vallan haastamisen episodit koostuvat 20 luvusta sekä 25 lyhyemmästä tapauskertomuksesta ja -taustoituksesta. Kirjoittajia on parikymmentä, eri tieteenalojen nimekkäistä professoreista väitöskirjan tekijöihin sekä akateemisesti ja taiteellisesti suuntautuneihin aktivisteihin.

Kapinoivan New Yorkin kronikoinnin aloittavat Amanda Huron ja Raymond Pettit. He kuvaavat 1620-luvulta vuoteen 1664 New Amsterdamina tunnetun kaupungin alkuvuosikymmeniä kolonialistisen monikulttuurisuuden, armottoman kurinpidon, mellakoinnin ja verisen väkivallan näyttämönä. Vastavuoroisten kostoretkien huipentumana Munsee-heimon hyökkäys hävitti lähes tyystin hollantilaisasujaimiston, mikä pohjusti vallansirtoa englantilaisille siirtomaaisännille. Tulevina vuosikymmeninäkin vihamielisyydet uskontokuntien ja ammatti- ja luokkaryhmittymien välillä olivat arkipäivää. Euroopassa käydyt uskonsodat loivat osaltaan väestöryhmien välisiä jännitteitä Atlantin takaisessa pikkukaupungissa. ”Intiaanien” orjuuttamisen kieltämisen eräs seuraus oli ilmaistyövoiman korvaaminen afroamerikkalaisilla orjilla. Luvussaan ”The Great Negro Plot” Kathleen Dunn kuvaa, kuinka mustaihoisten säälimätön kohtelu johti väkivaltaan ja omaisuuden tuhoamiseen vuosina 1712 ja 1741. Tuhopolttoihin syyllisinä pidettyjä mustia ja heidän valkoihoisia ”kanssajuonittelijoitaan” rangaistiin milloin polttoroviolla, milloin armollisempina pidetyillä hirttotuomioilla. Tuomioiden täytäntöönpanot olivat näytöksiä, joita kansanjoukot janosivat nähdä.

^aValtiotieteellinen tdk, Helsingin yliopisto, jani.vuolteenaho@helsinki.fi

Niin kutsutun ”väkijoukkovallan” (mobocracy) ajanjaksona (1765–1834) New York oli näyttämönä kymmenille eri suuruisille mellakoille ja orastaville kansannousuille. Levottomuudet eivät lakanneet brittien siirtomaavallan päättymiseen vuonna 1783. Taloudellinen eriarvoisuus, rotusorto, siirtolaisten väliset etniset ja kielelliset jännitteet sekä hinnan- ja veronkorotukset lietsoivat kapinamielialaa. Kilpailevat poliittiset puolueet ja eliitit hyödynsivät väkijoukkojen toteuttamaa ”ulkoilmapolitiikkaa” omien agendojensa ajamiseen. Poliisi- ja joskus sotilasvoimin toteutettuja tehoiskuja protestoivia ja ryösteleviä kansanjoukkoja vastaan alettiin operoida virkavallan toimesta yhä systemaattisemmin etenkin 1800-luvulta lähtien.

Teollinen vallankumous ja siihen kytkeytynyt liikenne- ja kuljetusjärjestelmien kehitys siivittivät New Yorkin räjähdysmäiseen kasvuun. Kaupungista tuli kapitalistisen finanssitalouden, teollisuuden ja kaupankäynnin tärkein keskittymä Yhdysvalloissa. Teollisuustyöväestön ja siirtolaisköyhälistön kasvu johti uudentyypisiin jännitteisiin ja protestoinnin muotoihin. Ammattiliittojen tiedonvälitys ja agitointi nostattivat toiveita paremmasta toimeentulosta ja 10-tuntisesta työpäivästä. 1830-luvun puoliväliin tultaessa työvoiman järjestymisaste oli New Yorkissa korkea, mikä ei miellyttänyt teollisuuspatruunoita. Hintojen nousua vastustanut ja vuokrasääntelyä ajanut lakkorintama taltutettiin vuonna 1837 väliintulolla, jossa virkavalta hälytti ensimmäistä kertaa kaupungin historiassa armeijan puolustamaan talouseliitin etuja. Brendan O’Malley’n kuvaamassa Astor Placen kapinan (1849) tapauksessa juopa kaupungin ”kahden maailman” välillä eskaloitui katutaisteluksi uuden aristokraattisen teatteripyhätön liepeillä. Irlantilaisvaltaisen työläisalue Boweryn asukkaiden vihanpurkaus päättyi poliisivoimien lähes 20 kuolonuhria ja satoja haavoittuneita vaatineeseen tulitukseen. Vaikka kansan keskuudessa vihattu teatteri sulki pian ovensa, ”vanha republikaaninen unelma kaikkien newyorkilaisten jakamasta yhteisestä hyvästä” oli jälleen järkkynyt.

Rachel Goffen ja Esteban Kellyn luku edustaa Yhdysvaltain sisällissodan (1861–1865) vaihtoehtohistoriaa newyorkilaisittain. New Yorkin asema talousmahtina oli sidoksissa etelävaltioiden puuvillatuotantoon, mikä osaltaan mutkisti eri newyorkilaisryhmittymien suhtautumista pohjoisvaltioiden ja konfедераation väliseen konfliktiin. Kesällä 1863 eri ammattiryhmien (mm. aiemmin asepalvelusta vapautettujen palomiesten) tehostettua värväystä vastustaneet kansannousut (Draft Riots) alkoivat lakkoina ja protesteina viranomaisia vastaan. Pian syntipukiksi ja omavaltaisten lynkkausten kohteeksi joutui kaupungin afroamerikkalainen vähemmistö. Konflikti eskaloitui armeijan väliintuloon ja satoja kuolonuhreja vaatineeseen kaupunkisotaan kapinapesäkkeissä eri puolilla Manhattania.

Kapinoita tukahdutettiin hieman pienemmässä mittakaavassa myös seuraavina vuosikymmeninä, nyt entistä useammin ja painokkaammin kommunismin muodostamaan yhteiskunnalliseen uhkaan vedoten (nk. Red Scare). Neil Smithin kuvaamassa Lower East Siden tapauksessa vuonna 1874 taustalla vaikutti valtaeliitin pelko Pariisin kommuunin (1871) työläiskapinan tapahtumien toistumisesta ”Amerikan kommuunina.” Lakkoilu ja levottomuudet liittyivät myös voittojaan maksimoivien raitiotieoperaattorien toimintaan ja yleisimmin julkisen liikenteen kehittämiseen osana ”uutta urbaania järjestystä.” Don Mitchellin luku liikennejärjestelmien modernisoinnista ja siihen liittyneistä lakkoiluista 1800-luvun lopun Brooklynissa tarjoaa aiheesta erinomaisen informatiivista luettavaa.

Erityisesti 1960- ja 1970-lukuja kansalaisoikeus- ja opiskelijaliikkeineen on totuttu pitämään murroskautena kohti protestoivien ryhmien ja äänten moninaistumista. Luku luvulta *Revolting New York* osoittaa, kuinka kasvava diversiteetti kapinoinnin muodoissa oli New Yorkissa todellisuutta jo tätä ennen, anarkistien masinoimista sabotaaseista sota-ajan työläisnaisten leipälakkoihin ja nuorten ja koululaisten nousuihin ”edistyskellisiä” koululaitosuudistuksia vastaan. Vuosien 1909–1910 ”kahdenkymmentuhannen kapina” oli tekstiiliteollisuustyöläisten ja naisasialiikkeen uhmakas voimannäyttö. Erilaisten

selkkauksien myötävaikutuksella työläisten oloihin saatiin vähittäisiä parannuksia. Kommunistinen liike oli vahvimmillaan 1930-luvun alun syvinä lamavuosina, mutta talttui New Yorkissakin New Deal -ohjelman uudistusten myötä. Osassa luvuista korostuu taas afroamerikkalaisten alistettu asema ja siihen liittyneet muutokset ennen ja jälkeen Harlemin 1900-luvun alkuvuosikymmeninä tapahtunutta nousua mustaihaisen väestön keskittymäksi. Harlemin vuosien 1935, 1943 ja 1964 mellakoiden sytykkeinä olivat mustien kansalaisoikeusliikkeen ja kollektiivisen omanarvontunnon nousu sekä tyytymättömyys ennakkoluuloihin, huonolaatuiseen kalliiseen asumiseen, syrjiviin asunto- ja työmarkkinoihin ja virkavallan harjoittamaan systeemiseen syrjintään.

Legendaarisista 1960-luvun lopun protesteista *Revoltin New York* valottaa – monisäikeisten yhteiskunnallisten kytkösten ja yksityiskohtien tarkkuudella – muun muassa Columbia Universityn ja CUNY:n mellakoita sekä Stonewallin karnevalistista kansannousua Greenwich Villagessa, jota on sittemmin pidetty LGBT+- ja Pride-liikkeiden kenties tärkeimpänä yksittäisenä alkusysäyksenä (esim. Nurminen 2019). Näiden uudempienkin protestien osalta on mahdollistaa valottaa vain suurpiirteisesti kirjan toinen toistaan kiinnostavampia tapauskuvauksia. Antoisaa luettavaa on esimerkiksi esittely Harlemin ja muiden kaupunginosien yhteisöllisten kaupunkiviljelmien kohtalosta pormestari Rudy Giulianiin gentrifikaatiopolitiikan puristuksissa. Internet-ajan globaalit finanssitalouden vastaisista liikkeistä Reclaiming the Streets -tapahtumien iloisen villiä karnevaalitunnelmaa lausti WTC-iskujen luoma kiristyneen valvonnan ilmapiiri. Manissa Maharawalin ja Zoltán Glüekin *#Occupy Wall Street* -liikettä koskeville tulkinnoille antaa historiallista kestävyyttä se, että analyysin keskiössä eivät ole digitaaliaikakauden uudet mobilisaatiotekniikat (New Yorkissa on osattu mobilisoida aiemminkin!), vaan itse toiminta motiiveineen, kaupunkihallinnon vastareaktiot ja aktivismin muut yhteiskunnalliset reunaehdot. Äänekkäät siviilirohkeat kamppailut julkisissa tiloissa jatkuvat, mistä viimeaikaista newyorkilaisia näyttöjä tarjoavat protestit paperittomien maahanmuuttajien avustamisen kriminalisoivia lakimuutoksia ja Donald Trumpin megalomaanista patriotismia vastaan.

Radikaalimaantieteilijä Neil Smithille omistettuna testamenttina arvioimallani kirjalta on lupa odottaa katukonkretiaan uppoutuvaa kriittistä kaupunki- ja valta-analyysia. Populaarin vastarinnan urbaaneista muodoista, rakenteellisista ehdoista ja yhteiskunnallisista vaikutuksista kiinnostunut lukija ei pety tässä odotuksessaan. Teos on erittäin ansiokkaasti toimitettu. Katutason kaupunki- ja tapahtumakuvauksia havainnollistaa kautta kirjan eri aikakausien arkistolähteistä koottu rikas kuvitus: kuvataide, aikalaispiirroksot, kartta- ja sanomalehti- ja karttajäljennökset ja 1900-luvulta alkaen runsas valokuvamateriaali. Toimitetuksi teokseksi harvinaislaatuisten yhtenäistä kokonaisuutta jäsentävät osaltaan eri ajanjaksojen olennaisia tapahtumapaikkoja koostavat teemakartat. Runsaat faktat, monipuolisen lähdeaineiston taitava käyttö ja narratiivimuoto (mm. henkilötarinat, kuvaukset huhujen leviämisestä ja jopa sääolojen vaikutuksista) tempaavat tiedonjanoisen lukijan imuunsa. Kirjoittajat ovat selkeästi heikkojen ja sorrettujen puolella, mutta tapahtumien käsittely on moninäkökulmaista. Itse luin kapinoivan New Yorkin kronikan rinnalla Jani Saxellin (2009) samanhenkistä suomenkielistä teosta Yhdysvaltojen nykyisistä vaihtoehtoliikkeistä ja sosiaalisista kaupunkitodellisuuksista, eikä Smithin ja Mitchellin teos hävinnyt kerrontansa elävyydessä kirjailija Saxellin matkareportaaseille. *Revoltin New York* tarjoaa avartavan sivistäviä näkökulmia kaikkien tunteman metropolin historiaan niin akateemiselle kuin laajemmallekin lukijakunnalle.

Lähteet

- Nurminen, J. (2019) New Yorkin poliisi pyysi anteeksi homobaariin vuonna -69 tehtyä ratsiaa – Stonewallin mellakka 50 vuotta sitten aloitti Pride-liikkeen. *Yle Uutiset* 7.6.2019. <https://yle.fi/uutiset/3-10819971>
- Saxell, J. (2009) *Vaihtoehtoinen USA*. Avain, Helsinki.